

บทบาทการจัดการภัยพิบัติของคณะสงฆ์ : กรณีศึกษาอุทกภัยในจังหวัดเชียงราย *
THE ROLE OF THE SAMGHA IN DISASTER MANAGEMENT: A CASE STUDY
OF FLOODING IN CHIANG RAI PROVINCE

พระอุดมบัณฑิต (สมศักดิ์ สุทธิญาณเมธี), ขวัญชนก เหล่าสุนทร
Phraudombandit (Somsak Sutthiyanamethi), Kuanchanok Laosunthara
คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
Faculty of Social Sciences, Mahachulalongkornrajavidyalaya University
Corresponding Author E-mail: udombunthit.see@mcu.ac.th

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1. ศึกษากระบวนการมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ในการจัดการอุทกภัยในจังหวัดเชียงราย 2. วิเคราะห์ปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อประสิทธิภาพการดำเนินงาน และ 3. เสนอแนวทางการเสริมสร้างศักยภาพของพระสงฆ์ในการจัดการภัยพิบัติระเบียบวิธีวิจัยเป็นเชิงคุณภาพ ใช้วิธีการศึกษาบทเอกสาร การสัมภาษณ์เชิงลึก และการสนทนากลุ่มกับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน 40 รูปหรือคน ครอบคลุมพระสังฆาธิการ ผู้นำชุมชน เจ้าหน้าที่ภาครัฐ และประชาชนผู้ประสบภัยใน 5 อำเภอของจังหวัดเชียงราย ข้อมูลวิเคราะห์ด้วยวิธีการวิเคราะห์เนื้อหา

ผลการวิจัยพบว่า กระบวนการมีส่วนร่วมของคณะสงฆ์มีลักษณะเป็นระบบสองราง คือ 1. ระบบทางการ ผ่านเกรบบัญชาของคณะสงฆ์ และ 2. ระบบไม่เป็นทางการที่ขับเคลื่อนโดยพระสังฆาธิการในพื้นที่ซึ่งมีภาวะผู้นำและทุนทางศรัทธาสูง ส่งผลให้เกิดการตอบสนองที่รวดเร็วและยืดหยุ่น ปัจจัยสำคัญต่อความสำเร็จประกอบด้วยภาวะผู้นำเครือข่าย “บวร” (บ้าน-วัด-ราชการ) และพลังจิตอาสาของชุมชนองค์ความรู้ใหม่ คือ โมเดลสังฆะสาธารณสงเคราะห์เชิงรุกซึ่งครอบคลุมวงจรการจัดการภัยพิบัติทั้งสี่ระยะ ได้แก่ การป้องกัน การเตรียมความพร้อมการตอบสนอง และการฟื้นฟู อันสะท้อนบทบาทของคณะสงฆ์ในการสร้างความเข้มแข็งและความยั่งยืนของชุมชน

คำสำคัญ: การจัดการภัยพิบัติ; บทบาทพระสงฆ์; การมีส่วนร่วม; สังฆะสาธารณสงเคราะห์เชิงรุก; ทุนทางศรัทธา

Abstract

Objectives of this research were: 1. To study the participatory process of Buddhist monks in flood disaster management in Chiang Rai Province, 2. To analyze the factors affecting the efficiency of their operations, and 3. To propose guidelines for strengthening the monks' capacity in disaster management. The study employed a qualitative research methodology, utilizing documentary research, in-depth interviews, and focus group discussions with 40 key informants, including Sangha administrators, community leaders, government officers, and flood-affected residents across five districts of Chiang Rai Province. The collected data were analyzed using content descriptive interpretation.

Findings were as follows: the participatory process of the Sangha functioned as a dual-track system: 1. A formal system through the Sangha's hierarchical command structure, and 2. An informal system driven by local Sangha administrators who possessed strong leadership and high levels of spiritual capital. This dual mechanism enabled rapid and flexible responses. Key success factors included leadership, the "Boworn" network (Home-Temple-Government), and the volunteer spirit of local communities. The newly discovered body of knowledge was the Proactive Sangha Social Welfare Model, which encompassed all four stages of the disaster management cycle prevention, preparedness, response, and recovery reflecting the Sangha's vital role in fostering community resilience and sustainability.

Keywords: Disaster Management; Role of Buddhist Monks; Participation; Proactive Sangha Public Welfare; Spiritual Capital

บทนำ

อุทกภัยเป็นภัยธรรมชาติที่ทวีความรุนแรงและส่งผลกระทบในวงกว้างทั่วโลก อันเนื่องมาจากการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ (Welcome to the World Meteorological Organization, 2024) ประเทศไทย โดยเฉพาะพื้นที่ภาคเหนือ มักเผชิญกับภัยพิบัติรูปแบบนี้อย่างต่อเนื่อง จังหวัดเชียงราย ซึ่งตั้งอยู่ทางเหนือสุดของประเทศ เป็นพื้นที่ที่มีความเสี่ยงสูงต่ออุทกภัยและดินถล่ม โดยเฉพาะในช่วงฤดูฝน เดือนกันยายน-ตุลาคม พ.ศ. 2567 ได้เกิดสถานการณ์อุทกภัยครั้งใหญ่ที่สุดในรอบ 50 ปี ส่งผลกระทบต่อ 13 อำเภอ 64 ตำบล 581 หมู่บ้าน ประชาชน 56,587ครัวเรือน ได้รับผลกระทบ บ้านเรือนเสียหายทั้งหลัง 112 หลัง และพื้นที่เกษตรกรรมเสียหายกว่า 18,587 ไร่ มีผู้เสียชีวิต 14 ราย (สำนักงานประชาสัมพันธ์จังหวัด

เชียงราย, 2567) วิกฤตการณ์ดังกล่าวสะท้อนให้เห็นถึงความจำเป็นในการพัฒนากลไกการจัดการภัยพิบัติที่มีประสิทธิภาพและสอดคล้องกับบริบทท้องถิ่น

ปัญหาสำคัญที่นำมาสู่การวิจัยครั้งนี้ คือ แม้ว่าประเทศไทยจะมีระบบบริหารจัดการภัยพิบัติในระดับชาติและระดับจังหวัด แต่ในทางปฏิบัติยังพบข้อจำกัด เช่น ความล่าช้าในการตอบสนอง การขาดการบูรณาการ และการมีส่วนร่วมของภาคส่วนต่าง ๆ อย่างแท้จริง ในเหตุการณ์อุทกภัยเชียงราย พ.ศ. 2567 พบว่าสถาบันสงฆ์ได้เข้ามามีบทบาทสำคัญในการช่วยเหลือผู้ประสบภัยทั้งในเชิงโครงสร้างผ่านคำสั่งของมหาเถรสมาคม และในเชิงพื้นที่ผ่านการขับเคลื่อนของพระสงฆ์และวัดในชุมชน ทำให้เกิดการจัดตั้งศูนย์ช่วยเหลือ โรงพยาบาล และศูนย์พักพิงได้อย่างทันท่วงที แม้จะมีงานศึกษาที่กล่าวถึงบทบาทของศาสนาในการช่วยเหลือสังคม แต่ยังไม่เคยมีงานวิจัยที่ถอดบทเรียนอย่างเป็นระบบในกรณีภัยพิบัติ โดยเฉพาะในมิติของการจัดการเชิงกระบวนการ

ในการศึกษาเชิงแนวคิด งานวิจัยนี้อ้างอิงกรอบการดำเนินงานเช่นใดเพื่อลดความเสี่ยงจากภัยพิบัติ พ.ศ. 2558–2573 ซึ่งเน้นการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนในทุกช่วงของวงจรการจัดการภัยพิบัติ ได้แก่ การป้องกัน การเตรียมความพร้อม การตอบสนอง และการฟื้นฟู นอกจากนี้ยังใช้แนวคิดทุนทางสังคม และทุนทางศรัทธา เพื่ออธิบายบทบาทของพระสงฆ์ในการระดมทรัพยากรและสร้างเครือข่ายการช่วยเหลือผ่านกลไก “บวร” (บ้าน–วัด–ราชการ) อันเป็นทุนเชิงวัฒนธรรมที่สอดคล้องกับบริบทไทย การผสมผสานแนวคิดเหล่านี้ช่วยให้สามารถอธิบายได้ว่า ทำไมการจัดการภัยพิบัติที่นำโดยพระสงฆ์จึงมีความรวดเร็ว ยืดหยุ่น และสร้างความเชื่อมั่นแก่ชุมชน

ดังนั้น งานวิจัยนี้จึงมีความสำคัญในการศึกษาบทบาทของพระสงฆ์ในการจัดการภัยพิบัติอุทกภัยจังหวัดเชียงราย โดยมุ่งวิเคราะห์กระบวนการมีส่วนร่วม ปัจจัยแห่งความสำเร็จและอุปสรรค ตลอดจนสังเคราะห์เป็นรูปแบบการดำเนินงานที่มีประสิทธิภาพ อันจะนำไปสู่ข้อเสนอแนะเชิงนโยบายในการบูรณาการสถาบันศาสนาเข้ากับระบบการจัดการภัยพิบัติของประเทศ เพื่อให้สอดคล้องกับมาตรฐานสากล และสามารถสร้างความเข้มแข็งแก่ชุมชนได้อย่างยั่งยืนต่อไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาสภาพปัญหาและอุปสรรคในการจัดการภัยพิบัติ
2. เพื่อพัฒนาระบบการมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการภัยพิบัติ
3. เพื่อเสนอรูปแบบและวิธีการที่มีประสิทธิภาพของพระสงฆ์ในการจัดการภัยพิบัติ

วิธีดำเนินการวิจัย

1. รูปแบบของการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ใช้การวิจัยเชิงกรณีศึกษา (Case Study Research) โดยเลือกกรณีอุทกภัยครั้งใหญ่ พ.ศ. 2567 ในจังหวัดเชียงราย เป็นพื้นที่ศึกษา เพื่อทำความเข้าใจปรากฏการณ์เชิงลึกและปัจจัยที่มีผลต่อบทบาทของพระสงฆ์ในการจัดการภัยพิบัติ

2. ประชากร และผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

2.1 ประชากร ได้แก่ พระสงฆ์ หน่วยงานภาครัฐ ผู้นำชุมชน และประชาชนในพื้นที่ที่ได้รับผลกระทบจากอุทกภัยในจังหวัดเชียงราย

2.2 ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน 40 รูปหรือคน ได้แก่ พระสังฆาธิการระดับนโยบาย ด้านสาธารณสงเคราะห์ 5 รูป พระสังฆาธิการระดับปฏิบัติการ 12 รูป เจ้าหน้าที่หน่วยงานรัฐ และกรมป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย 10 คน ประชาชนผู้ประสบภัย 10 คน และผู้นำชุมชน 3 คน ซึ่งได้มาจากการเลือกแบบเจาะจง ครอบคลุม 5 อำเภอที่ได้รับผลกระทบอย่างรุนแรง ได้แก่ 5 อำเภอที่ได้รับผลกระทบจากอุทกภัย ได้แก่ อำเภอเมืองเชียงราย อำเภอพาน อำเภอแม่จัน อำเภอเวียงชัย และอำเภอเชียงของ โดยเน้นผู้ที่มีประสบการณ์ตรงกับการจัดการภัยพิบัติ

3. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ แบบบันทึกข้อมูลจากเอกสารและรายงานทางราชการ แนวคำถามสำหรับการสัมภาษณ์เชิงลึก แนวคำถามสำหรับการสนทนากลุ่ม เครื่องมือเหล่านี้ผ่านการตรวจสอบความตรงเชิงเนื้อหา โดยผู้ทรงคุณวุฒิ ก่อนนำไปใช้จริง

4. การเก็บรวบรวมข้อมูล

การเก็บข้อมูลแบ่งเป็น 3 วิธี ได้แก่ การศึกษาเอกสาร งานวิจัย และรายงานราชการ ที่เกี่ยวข้องกับอุทกภัยจังหวัดเชียงรายและบทบาทพระสงฆ์ เพื่อแลกเปลี่ยนความคิดเห็นและสะท้อนมุมมองร่วมของชุมชนและพระสงฆ์

5. การวิเคราะห์ข้อมูล

ข้อมูลที่ได้จากการวิจัยเชิงคุณภาพนำมาจัดหมวดหมู่และวิเคราะห์ด้วยวิธีการวิเคราะห์เนื้อหา โดยการเข้ารหัส การจัดประเด็น และการตีความ เพื่อหาความหมายเชิงลึก รวมถึงการตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูล โดยเปรียบเทียบข้อมูลจากหลายแหล่ง ทั้งจากเอกสาร การสัมภาษณ์ และการสนทนากลุ่ม

ผลการวิจัย

1. ศึกษาสภาพปัญหาและอุปสรรคในการจัดการภัยพิบัติ พบอุปสรรคสำคัญ 3 ประการ คือ

1.1 การขาดความรู้และทักษะเฉพาะทางในการจัดการภัยพิบัติ พระสงฆ์และจิตอาสายังขาดความรู้ตามมาตรฐานสากล เช่น การบริหารจัดการศูนย์พักพิง การจัดการคลังสิ่งของ และการปฐมพยาบาลทางใจเบื้องต้น

1.2 ความท้าทายด้านการประสานงานและข้อมูล เนื่องจากยังไม่มีระบบฐานข้อมูลกลางที่เป็นเอกภาพ ทำให้เกิดความซ้ำซ้อนและขาดความทั่วถึงในการให้ความช่วยเหลือ

1.3 ประเด็นด้านความยั่งยืน ซึ่งการดำเนินงานยังขึ้นอยู่กับภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการบางรูปเป็นหลัก จึงมีความเสี่ยงต่อความต่อเนื่องของงานและการหมดไฟของแกนนำในระยะยาว

2. พัฒนาระบบการมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการภัยพิบัติ กระบวนการมีส่วนร่วมของคณะสงฆ์มีลักษณะเป็นระบบสองราง คือ

2.1 ระบบทางการ ผ่านนโยบายและระเบียบจากคณะสงฆ์ระดับสูง ซึ่งสร้างความชอบธรรมและระดมทรัพยากรจากส่วนกลาง

2.2 ระบบไม่เป็นทางการ ขับเคลื่อนโดยพระสังฆาธิการในพื้นที่ ซึ่งตอบสนองได้รวดเร็วและยืดหยุ่น ประสิทธิภาพของกระบวนการนี้เกิดจากการทำงานร่วมกับเครือข่าย “บวร” (บ้าน-วัด-ราชการ) โดยวัดเป็นศูนย์กลางสำคัญในการประสานงาน นอกจากนี้ยังพบว่าปัจจัยเกื้อหนุนที่สำคัญ ได้แก่ ภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการ ทุนทางสังคมและกายภาพของวัด โดยเฉพาะทุนทางศรัทธาที่ช่วยระดมทรัพยากรและเสริมพลังการมีส่วนร่วมของชุมชน

ตารางที่ 1 การแบ่งบทบาทหน้าที่ของภาคีเครือข่ายการจัดการภัยพิบัติ

ภาคีเครือข่าย	บทบาทหลัก
คณะสงฆ์ (วัด)	กำหนดนโยบาย จัดตั้งศูนย์ช่วยเหลือ/โรงพยาบาล/ที่พักพิง เป็นศูนย์กลางรับและกระจายสิ่งของ เยียวยาจิตใจ ประสานงานภาคีเครือข่าย
ฝ่ายปกครอง/กรมป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย	เป็นศูนย์บัญชาการเหตุการณ์ ประเมินสถานการณ์ สั่งการ และประสานงานหน่วยงานรัฐ สนับสนุนทรัพยากรส่วนกลาง
ทหาร/ตำรวจ	สนับสนุนกำลังพลและยุทโธปกรณ์ในการช่วยเหลือและอพยพ รักษาความสงบเรียบร้อย
ภาคประชาสังคม/จิตอาสา/เอกชน (บ้าน)	ระดมทุนและสิ่งของบริจาค เป็นอาสาสมัครในศูนย์ช่วยเหลือ สนับสนุนทรัพยากรเฉพาะทาง

ปัจจัยเกื้อหนุนภายในที่สำคัญ คือ ภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการ ทุนทางสังคมและกายภาพของวัด โดยเฉพาะทุนทางศรัทธา และแรงขับเคลื่อนจากหลักธรรมคำสอน

3. เสนอรูปแบบและวิธีการที่มีประสิทธิภาพของพระสงฆ์ในการจัดการภัยพิบัติ งานวิจัยค้นพบรูปแบบสังฆะสาธารณสงเคราะห์เชิงรุก ซึ่งครอบคลุมทุกระยะของวงจรการจัดการภัยพิบัติ ได้แก่

3.1 ระยะป้องกันและลดผลกระทบ โครงการระยะยาว เช่น ปลูกป่า สร้างฝาย และการปลูกฝังจิตสำนึกด้านสิ่งแวดล้อม

3.2 ระยะเตรียมความพร้อม การร่วมซักซ้อมแผนป้องกันภัย จัดตั้งกองทุนสาธารณสงเคราะห์ และอบรมพระคิลานุปัฏฐาก

3.3 ระยะตอบสนอง การจัดตั้งศูนย์ช่วยเหลือ โรงทาน ศูนย์พักพิง และประสานงานกับภาคส่วนต่าง ๆ โดยอาศัยทุนทางศรัทธาเป็นแรงขับเคลื่อน

3.4 ระยะฟื้นฟู การซ่อมแซมบ้านเรือน การฟื้นฟูอาชีพ การตั้งกองทุนชุมชน รวมถึงการเยียวยาจิตใจผ่านกิจกรรมทางศาสนาและการให้คำปรึกษา

รูปแบบดังกล่าวช่วยยกระดับบทบาทพระสงฆ์จากการบรรเทาทุกข์เฉพาะหน้าไปสู่การมีส่วนร่วมอย่างเป็นระบบในทุกมิติของการจัดการภัยพิบัติ และเสริมสร้างความเข้มแข็งให้แก่ชุมชนอย่างยั่งยืน

อภิปรายผลการวิจัย

1. กระบวนการมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ในการจัดการอุทกภัย พบว่า การดำเนินงานของคณะสงฆ์มีลักษณะเป็นระบบสองราง คือ ระบบทางการ ผ่านเกรบบัญชา และระบบไม่เป็นทางการ ที่ขับเคลื่อนโดยพระสังฆาธิการในพื้นที่ซึ่งมีภาวะผู้นำและความสัมพันธ์แน่นแฟ้นกับชุมชน ทั้งสองระบบส่งเสริมกันจนเกิดการตอบสนองที่รวดเร็วและยืดหยุ่นต่อสถานการณ์อุทกภัย ผลนี้สอดคล้องกับแนวคิดบันไดการมีส่วนร่วมของพลเมืองของ Arnstein (1969) ที่เน้นการมอบอำนาจให้ประชาชนมีส่วนร่วมอย่างแท้จริง และแนวคิดของ Cohen & Uphoff (1980) ที่เห็นว่า การมีส่วนร่วมที่สมบูรณ์ต้องครอบคลุมทุกขั้นตอนของการพัฒนา ขณะเดียวกันยังสนับสนุนแนวคิดการบริหารแบบมีส่วนร่วม ซึ่งช่วยสร้างแรงจูงใจและความเป็นเจ้าของ

2. ปัจจัยที่ส่งผลต่อประสิทธิภาพของพระสงฆ์ในการจัดการภัยพิบัติ พบว่าปัจจัยหลักคือ ภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการ ทุนทางศรัทธาและทุนทางสังคมของวัด ตลอดจนความร่วมมือของเครือข่าย “บวร” (บ้าน-วัด-ราชการ) ผลนี้สอดคล้องกับแนวคิดทุนทางสังคมของ Putnam (1993) ที่เห็นว่า ความไว้วางใจและเครือข่ายทางสังคมช่วยเพิ่มประสิทธิภาพของการร่วมมือ อีกทั้งยังสอดคล้องกับแนวคิดภาวะผู้นำเชิงพุทธ ที่เน้นเมตตาและการเสียสละเพื่อส่วนรวม ซึ่งสะท้อนให้เห็นในบทบาทของพระสงฆ์เป็นศูนย์กลางของการช่วยเหลือชุมชน แต่ผลนี้ไม่สอดคล้องกับแนวคิดของ Weber (1947) ที่มองว่า การบริหารต้องอยู่ภายใต้ลำดับชั้นอำนาจ เนื่องจากในสถานการณ์จริง วัดใช้ความศรัทธาและเครือข่ายบุญสัมพันธ์เป็นกลไกสำคัญ ทำให้เกิดการทำงานที่คล่องตัวและมีประสิทธิภาพมากกว่า

3. แนวทางการเสริมสร้างศักยภาพของพระสงฆ์ในการจัดการภัยพิบัติ ผลการวิจัยได้นำเสนอ โมเดลสังฆะสาธารณสงเคราะห์เชิงรุกซึ่งครอบคลุมวงจรการจัดการภัยพิบัติทั้งสี่ระยะ คือ การป้องกัน การเตรียมความพร้อม การตอบสนอง และการฟื้นฟู โดยวัดทำหน้าที่เป็นศูนย์กลางของการช่วยเหลือทั้งด้านกายภาพและจิตใจ แนวทางนี้สอดคล้องกับกรอบการดำเนินงานเซนไดเพื่อการลดความเสี่ยงจากภัยพิบัติ (United Nations Office for Disaster

Risk Reduction, 2015) ที่เน้นการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วน และสอดคล้องกับแนวคิดของ Coppola (2015) ที่เสนอว่า การจัดการภัยพิบัติที่มีประสิทธิภาพต้องดำเนินการอย่างต่อเนื่องในทุกกระยะ อีกทั้งยังสอดคล้องกับงานของพระมหาประยูร โชติวิโร และพระครูปลัดวชิรวัตร อตถกามา (2566) ที่ระบุว่า การพัฒนาศักยภาพพระสงฆ์ด้านการบริหารจัดการชุมชนจะเพิ่มประสิทธิภาพการตอบสนองได้จริง ในขณะเดียวกัน ผลนี้ไม่สอดคล้องกับ Dynes (1994) ที่มองว่า ศาสนามีบทบาทเพียงด้านจิตวิญญาณ เพราะงานนี้ชี้ให้เห็นว่า พระสงฆ์ยังมีบทบาทเชิงรุกในฐานะผู้จัดการชุมชน และผู้ประสานงานในช่วงวิกฤต

โดยสรุป การอภิปรายผลทั้งสามวัตถุประสงค์แสดงให้เห็นว่า ทูนาทางศรัทธาเป็นพลังหลักที่ขับเคลื่อนการจัดการภัยพิบัติของคณะสงฆ์ ซึ่งผสานหลักกรรมทางพุทธศาสนาเข้ากับ ทูนาทางสังคมและความร่วมมือของชุมชน จนเกิดเป็นระบบการจัดการภัยพิบัติที่มีเอกลักษณ์ของไทย มีความยืดหยุ่น มีประสิทธิภาพ และสร้างภูมิคุ้มกันให้สังคมอย่างยั่งยืน

องค์ความรู้จากการวิจัย

งานวิจัยนี้ได้สร้างองค์ความรู้ใหม่ในรูปแบบ โมเดลสังฆะสาธารณสงเคราะห์เชิงรุก ซึ่งเป็นการเปลี่ยนกระบวนทัศน์จากบทบาทการบรรเทาทุกข์เฉพาะหน้า ไปสู่การมีส่วนร่วมของคณะสงฆ์ในทุกขั้นตอนของวงจรการจัดการภัยพิบัติ ได้แก่ การป้องกัน การเตรียมความพร้อม การตอบสนอง และการฟื้นฟู โดยมีลักษณะเด่นคือการผสมผสานระบบสองราง ได้แก่ ระบบทางการ ผ่านเลขาธิบาล และระบบไม่เป็นทางการ ขับเคลื่อนโดยพระสงฆ์ในพื้นที่

โครงสร้างของโมเดลนี้อาศัย ทูนาทางศรัทธา เป็นพลังขับเคลื่อนหลัก ทำให้สามารถระดมทรัพยากรได้รวดเร็วและกว้างขวาง พร้อมกับทำงานประสานกับเครือข่าย “บวร” (บ้าน-วัด-ราชการ) ที่วัดทำหน้าที่เป็นศูนย์กลางการช่วยเหลือและการเชื่อมประสานงานกับทุกภาคส่วน ส่งผลให้เกิดความคล่องตัว ยืดหยุ่น และตอบสนองต่อวิกฤตได้อย่างทันท่วงที

โมเดลนี้มีฐานคิดมาจาก 3 แนวทางสำคัญ คือ

1. กรอบการดำเนินงานเช่นใดเพื่อการลดความเสี่ยงจากภัยพิบัติ พ.ศ. 2558–2573 ที่เน้นการมีส่วนร่วมทุกภาคส่วนในทุกกระยะของการจัดการภัยพิบัติ
2. แนวคิดทูนาทางสังคมและทูนาทางศรัทธา ที่อธิบายศักยภาพของสถาบันสงฆ์ในการสร้างเครือข่ายและระดมพลังชุมชน
3. หลักการพระพุทธศาสนาเพื่อสังคม ที่เน้นการมีบทบาทของพระสงฆ์ต่อการแก้ปัญหาสังคมด้วยเมตตากรุณาและการเกื้อกูล

ดังนั้น โมเดลสังฆะสาธารณสงเคราะห์เชิงรุก จึงเป็นองค์ความรู้ที่ช่วยยกระดับบทบาทของพระสงฆ์ในมิติใหม่ คือ การเป็นกลไกเชิงรุกในการป้องกันและรับมือภัยพิบัติอย่างครบวงจร และเป็นแนวทางเชิงนโยบายที่สามารถบูรณาการเข้าสู่ระบบการจัดการภัยพิบัติของประเทศได้อย่างยั่งยืน

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1. บูรณาการบทบาทคณะสงฆ์ในแผนการจัดการภัยพิบัติแห่งชาติ ควรบรรจุบทบาทของคณะสงฆ์และศักยภาพของวัดในฐานะ ศูนย์พักพิงชุมชน และศูนย์ประสานงานช่วยเหลือลงในแผนการป้องกันและบรรเทาสาธารณภัยแห่งชาติ เพื่อให้เกิดการยอมรับในระดับนโยบายอย่างเป็นทางการ

2. จัดตั้งกลไกความร่วมมือระหว่างคณะสงฆ์และภาครัฐ มหาเถรสมาคมโดยฝ่ายสาธารณสงเคราะห์ ควรร่วมกับกรมป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย จัดทำแนวปฏิบัติมาตรฐาน (SOPs) สำหรับการประสานงาน การแบ่งปันข้อมูล และการบริหารทรัพยากรในสถานการณ์ภัยพิบัติ

3. สนับสนุนงบประมาณเพื่อเสริมสร้างศักยภาพพระสงฆ์ ภาครัฐควรจัดสรรงบประมาณผ่านมหาวิทยาลัยสงฆ์ เพื่อพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมด้านการจัดการภัยพิบัติสำหรับพระสงฆ์และอาสาสมัคร ให้มีมาตรฐานและความต่อเนื่องในระยะยาว

ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติการ

1. พัฒนา คู่มือการจัดการภัยพิบัติสำหรับวัด คณะสงฆ์ส่วนกลางควรร่วมกับสถาบันการศึกษาจัดทำคู่มือการจัดการภัยพิบัติฉบับวัดและชุมชน ที่เข้าใจง่ายและปฏิบัติได้จริง ครอบคลุมการจัดตั้งศูนย์พักพิง การบริหารสิ่งของบริจาค และการดูแลจิตใจเบื้องต้นของผู้ประสบภัย

2. จัดหลักสูตรฝึกอบรมพระสงฆ์นักจัดการภัยพิบัติ มหาวิทยาลัยสงฆ์ทั้งสองแห่ง ควรพัฒนาหลักสูตรเฉพาะทางด้านการจัดการภัยพิบัติสำหรับพระสังฆาธิการและพระสงฆ์ เพื่อสร้างศาสนทายาทที่มีความรู้และสามารถดำเนินงานสาธารณสงเคราะห์เชิงรุกได้อย่างยั่งยืน

3. จัดตั้ง คณะกรรมการพลังบวรเพื่อการจัดการภัยพิบัติ วัดในพื้นที่เสี่ยงภัยควรเป็นศูนย์กลางในการจัดตั้งคณะกรรมการบ้าน-วัด-ราชการ เพื่อวางแผนและแบ่งบทบาทล่วงหน้า เพิ่มความพร้อมและการตอบสนองต่อภัยพิบัติอย่างมีระบบ

ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

1. การวิจัยเชิงปริมาณเกี่ยวกับทุนทางศรัทธา ศึกษาผลเชิงประจักษ์ของทุนทางศรัทธาต่อประสิทธิภาพการระดมทรัพยากรของวัด เปรียบเทียบกับช่องทางอื่น เพื่อยืนยันบทบาทของวัดในเชิงปริมาณ

2. การวิจัยเชิงเปรียบเทียบภัยพิบัติประเภทต่าง ๆ ศึกษาการประยุกต์ใช้สังฆะสาธารณสงเคราะห์เชิงรุกในภัยพิบัติประเภทอื่น เช่น ภัยแล้ง ไฟป่า หรือวิกฤตสาธารณสุข เพื่อขยายผลโมเดลให้ครอบคลุมบริบทที่หลากหลาย

3. การวิจัยระยะยาวด้านการเยียวยาทางจิตใจ ติดตามผลกระทบระยะยาวของการดูแลทางจิตวิญญาณโดยพระสงฆ์ต่อการฟื้นฟูพลังใจและการเติบโตหลังภาวะวิกฤต ของผู้ประสบภัย

กิตติกรรมประกาศ

ขอขอบคุณทุนสนับสนุนวิจัยจากภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ปีงบประมาณ 2568

เอกสารอ้างอิง

- พระมหาประยูร โชติวิโร และพระครูปลัดวชิรวัตร อตถกโม. (2566). บทบาทของพระสงฆ์ในการช่วยเหลือผู้ประสบอุทกภัยในจังหวัดอุบลราชธานี. *วารสาร มจร การพัฒนาลังคม*, 8(1), 85–98.
- สำนักงานประชาสัมพันธ์จังหวัดเชียงราย. (2567). รายงานสถานการณ์อุทกภัยและดินถล่มในพื้นที่จังหวัดเชียงราย. สืบค้น 13 ตุลาคม 2568, จาก <https://shorturl.asia/KXWs9>
- Arnstein, S. R. (1969). A Ladder of Citizen Participation. *Journal of the American Institute of Planners*, 35(4), 216–224.
- Cohen, J. M. & Uphoff, N. T. (1980). Participation's Place in Rural Development: Seeking Clarity Through Specificity. *World Development*, 8(3), 213–235.
- Coppola, D. P. (2015). *Introduction to International Disaster Management* (3rd ed.). Oxford, UK: Butterworth-Heinemann.
- Dynes, R. R. (1994). Community Emergency Planning: False Assumptions and Inappropriate Analogies. *International Journal of Mass Emergencies and Disasters*, 12(2), 141–158.
- Putnam, R. D. (1993). *Making Democracy Work: Civic Traditions in Modern Italy*. Princeton, NJ: Princeton University Press.
- United Nations Office for Disaster Risk Reduction. (2015). *Sendai Framework for Disaster Risk Reduction 2015-2030*. Geneva: United Nations Office for Disaster Risk Reduction.
- Weber, M. (1947). *The Theory of Social and Economic Organization*. New York: Free Press.
- Welcome to the World Meteorological Organization. (2024). *State of the Global Climate 2024*. Retrieved October 13, 2025, from <https://shorturl.asia/GTJM2>

